

Ender Bir İklim Olayı Dev Kırçallar

Sinop'un ilçesi Boyabat'ın köylerinde geçtiğimiz Aralık ayı ortalarında yaklaşık 10 gün süren ilginç bir doğa olayı yaşandı. Yörede yaşayanların "kırçal" dediği bu olay 5-6 yılda bir oluyor.

Türkiye, birçok iklimsel farklılığın bulunduğu bir bölgede yer alıyor. Bir dünya haritasına bakıldığında Türkiye'nin büyük bir bölümünün Akdeniz ikliminin etkisinde olduğu kolayca görülebilir. Bunun yanında Türkiye'nin kuzeydoğudan Kafkas, kuzeyden Karadeniz, doğudan Turan, kuzeybatıdan da Balkanlar ve Doğu Avrupa iklim bölgelerinin etkisinde kalacağı çıkarılabilir. Türkiye'nin güneyinin de güneydoğudan çöl iklimiyle komşu olduğu görülür. İşte, böylesi bir konum, Türkiye'nin iklim ve hava koşullarında hoş sürprizlerle dolu bir çeşitlilik oluşturur.

Hazırlık ve Yola Çıkış

Aralık ayının ortalarına doğru gerçekleşen ilginç bir doğa olayını yerinde gözlemek için birkaç günden beri Boyabat'ın dağlık bölgelerinde bulunuyoruz.

Ormancılar doğayla her mevsim, sürekli iç içeler. Çünkü hangi koşullarda ve mevsimde olursa olsun ormanlar yerinde ilgi bekliyor. 2008 ilkbaharının ortalarında elektrik hatlarından kaynaklandığı tahmin edilen bir yangın, Boyabat'ın Curguşlar köyü ile, köye bağlı Fildanlar mahallesi arasındaki ormanlık alanı yok etmiş. Orman İşletme Müdürü'nün verdiği bilgiye göre, yanan alan yanık ağaçlardan temizlenmiş, önümüzdeki yıla dikim için hazırlanmış. Orman İşletme Müdürü Kamuran Birinci, görev alanlarının içinde bulunan yöreyi sık sık denetlemeye gidiyor. Ama bu yıl yörede ilginç ve sıra dışı bir olay yaşanıyor, kendisi de bunu bizlerle paylaşmak istiyor.

Sabah erkenden Boyabat'ın doğa dostu araştırmacısı, veteriner doktor Ahmet Küçükbaşı da yanımıza alarak dağlık bölgelere doğru yola koyuluyoruz. Curguşlar köyü Boyabat'ın yaklaşık 20-22 km güneybatısında bulunuyor. En çok bir saatlik yolumuz var.

Yolumuzu sık sık yoğun bir sis kesiyor ve yavaşlamamıza neden oluyor. Güçlü aracımız dağlık ve ormanlık bölgelerden ağır ağır geçiyor. Aldığımız bilgiye göre Sinop'un %59'unu, Boyabat'ın da %61'ini

ormanlar oluşturuyor. Ağaç türleri olarak karışık çam, meşe ve daha yükseklerdeyse ardıçlar ağırlıklı. Öğlene doğru Curguşlar'a ulaşıyoruz. Burası küçük bir dağ köyü. Bu, iki vadinin arasında, gerideki yüksekçe ama düz sırtın üzerine doğru yerleşmiş bir köy. Yol önce bu düzlüğe çıkarıyor ziyaretçileri. Daha araçtan inmeden çevredeki sıra dışı görünüm fark ediliyor. Etraftaki tüm ağaçlar, çalılar ve bazı yüksek otların dalları bembeyaz uzun kristallerle bezenmiş. Bu inanılmaz bir görüntü: Tıpkı çizgi film dekoru gibi.

Köyün içinde çok oyalanmadan, yamış bölgeye ulaşıyoruz. Çevremiz yine yoğun bir sisle kaplı. Burada da ağaç, dal ve çalıkların üzerinde benzer kristaller oluşmuş. Bunlar, önce gördüklerimizden daha büyükler ve 7-8 cm belki 10 cm uzunlukta olanları bile var. Olayı tam bilemediğimiz için, kırağı ya da çiy bile olsalar, böylesine dev boyutta olmaları çok şaşırtıcı. Çünkü şimdiye kadar gördüğümüz kırağı olayları, tüm araziye kaplamanın yanı sıra, 1-2 mm'den daha kalın bir örtü oluşturmuyordu. Oysa buradaki oluşumlar hem büyük, uzun kristaller biçiminde hem de toprak tabakasında bulunmuyor. Daha da ilginç olansa bu olayın günlerce sürebilmesi. Kırağı ya da çiy, gece sabaha karşı oluşup en geç öğlene doğru kalkar. Ancak köylülerden, bu yıl kırçalların 10 gün kadar sürdüğünü öğreniyoruz. Gerçekten de inanılır gibi değil; bizler için tam bir keşif bu.

Ormancılar bu olaya “kırç” diyor, yöredeki bazı köylülere “kırçal” ya da “kırçal” dendiğini belirtiyorlar. Kırç ya da kırçal oluşumu çoğunlukla tepele- rin yüksek bölümlerinde görülüyor ve bulunduğu yerin ne yöne baktığı önem taşıyor. Olayı zaman zaman gözle- me şansı bulmuş ormancılar da kırçalla- rın yerde, toprakta oluşmadığını söylü- yorlar. Vadi içlerinden çok, yamaçların ve sırtların üzerinde, hatta yer yer açık alanlarda görüldüğü bilgisini veriyorlar. Kırçallar kışa girerken ve kıştan çıkarken oluşuyor. Kırçalların bir başka özelliği de her yıl ortaya çıkmaması. Ormancılar da köylüler de kırçalların 8-10 yıl hiç oluş- mayabileceğini belirtiyorlar. Bu bakı- mdan kendimizi şanslı sayıyoruz.

Uzmanlar ve Kaynaklar Ne Diyor?

Bölgeden ayrılırken herkes yakında düşecek ilk karla birlikte kırçalların da kaybolacağını belirtiyor. Bu konuda uz- manların ne düşündüğünü merak ediy-

ruz. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversi- tesi Coğrafya Bölümü Başkanı Prof. Dr. Murat Türkeş'ten bir açıklama geliyor. Gönderdiğimiz ayrıntılı fotoğrafları in- celeyen Prof. Dr. Türkeş, bu olayın “Kı- rağı değil de kırçal (kırç) denen olay ol- duğunu kesinlikle söyleyebilirim.” diye- rek, şu açıklamayı yapıyor: “Soğuk bir yüzeyin üzerine gelen donma noktası- na kadar soğumuş su damlacıkları ve su buharı içeren zengin nemli hava kütle- sinin yörede etkili olması sonucunda oluş- tuğunu söyleyebilirim. Ancak bu sırada soğuk bir sisin ya da örneğin alçalmış bir stratus bulutunun yeryüzünün bu nok- tasıyla teması da söz konusu olabilir.”

Bu açıklamanın ardından bazı coğ- rafyacıların ve iklimbilimcilerin kitap- larına bakıyoruz. Ünlü coğrafyacı Prof. Dr. Sırrı Erinç'in Klimatoloji ve Metod- ları kitabında konunun ilk izlerine rastlı- yoruz. Eserin 115. sayfasında Sırrı Erinç, “kırç” maddesinde konuyu kısaca şöyle anlatıyor: “... kırç oluşumunda iki saf- ha ayırt edilir. Önce hava tabakası içinde yoğunlaşma sonucu su damlacıkları olu- şur. İkinci safhada ise bu su damlacıkları

ağaç dalları, telgraf direkleri, teller ve de- mir çubuklar gibi çok soğumuş cisimler- le temas ederek, onları kaplar. Buna kırç denir.” Prof. Dr. Erinç'in “yoğunlaşma” dediği olay, cisimler üzerindeki su dam- lacıklarının ya da su buharının havanın artan biçimde soğumasıyla buz kristalle- rine dönüşmesidir.

Prof. Dr. Murat Türkeş ise, kırçalın ta- nımını şöyle yapıyor: “Kırçal olayı, hava sıcaklığının daha düşük olduğu koşul- larda ve uzun dalga boylu ısı enerjisinin (güneşten gelen kızılötesi ve yerden yan- sıyan morötesi enerji) kaybının şiddetli olduğu yüksek basınçlı gecelerin saba- hında, yeryüzünde ve cisimler üzerinde daha yaygın ve daha kalın biçimde oluş- an bir çeşit buzlanma olayıdır.” Prof. Dr. Türkeş, kırçal buzlanmasındaki kris- talleşmenin kırağıdakine göre daha çok oluşması için, “havadaki su buharı ora- nının artması, ama aynı zamanda yüzey sıcaklığının da düşmesi gerekir” diyor.

Bir başka tanınmış coğrafyacı Prof. Dr. Oğuz Erol ise Genel Klimatoloji adlı ese- rinde kırç terimini açıklarken Fransızca ‘jivr’ sözcüğünü de veriyor. Kırçalları iki-

ye ayıran Prof. Dr. Erol kitabında bazı ilginç ayrıntılara da değiniyor: “Kırç kristalleri bazen kırağı gibi yumuşak ve kadife benzeri beyaz bir örtü halindedir. Bu olaya yumuşak kırç (jivr) denir. Bazen de buz kristalleri 2-3 cm iriliğinde iğneler ve dişler biçiminde oluşur. Buna da sert kırç (jivr) denir. Kırç görünüş ve özellik bakımından kırağıya benzemekle birlikte, oluşum bakımından ondan tümüyle farklıdır. Kırç, aşırı soğumuş su taneciklerinden oluşan bir sis uzunca bir süre bir yerde kaldığı zaman görülür. Bu durumda aşırı soğumuş kütle, kararlı ve durgun olduğundan yağışa dönmediği için, havada yüzer şekilde bulunan tanecikler soğuk cisimlere değer değmez buz haline geçer. Geriden gelen tanecikler de onlara eklenince kristaller büyür. Buna göre kırç, doğrudan doğruya yerde yoğunlaşmanın değil, havada yoğunlaşmış suyun cisimlerde katılmasının sonucudur. Eğer havada çok hafif ve belirli yönde bir esinti varsa, buz kristallerinin hepsi bu yöne doğru uzanır.” Prof. Dr. Oğuz Erol bu olayın ayrıca orta enlemlerde kışın ve kutup çevrelerinde görüldüğünü belirtiyor.

Bir başka klimatoloji kitabının yazarı Prof. Dr. Ahmet Nişancı da kırçal olayını, “sis kırçı” ve “don kırçı” olmak üzere ikiye ayırıyor. Sis kırçının, yoğun sisli bir ortamda, aşırı soğumuş su damlacıklarının yavaş yavaş yoğunlaşmasından, don kırçının ise sis damlacıklarının daha hızla donarak birikmesinden oluştuğunu belirtiyor. Prof. Dr. Nişancı’ya göre aralarındaki fark, sis kırçının hafif hava hareketleri, don kırçınınsa sis ve kuvvetli hava hareketlerinde oluşması.

Prof. Dr. Miktad Kadioğlu da kırç oluşumunu şöyle açıklıyor: “Türkçede kırç denilen olay İngilizcede ‘riming’e karşılık gelir. Bu da aşırı soğumuş sıvı su damlacıklarının soğuk yüzeylerin üzerinde buza dönüşmesi olayıdır. Bu olay uçaklar için ve kışın yollar ve gemiler için büyük sorunlar oluşturur.” Prof. Dr. Kadioğlu bunun geçmişte telgraf tellerini yere yatıran ve dalları kırarak kadar ağaçları ağırlaştıran bir olay olduğunu da belirtiyor. Olaya meteorolojik açıdan yaklaşan Prof. Dr. Kadioğlu, “Atmosferde saf sıvı su damlacıkları sıfır derecenin altında donmaz” dedikten sonra şöyle devam

ediyor: “Soğuk sıvı damlacıklarının buz kristallerine dönüşebilmesi için yoğunlaşma ya da donma çekirdeği olarak adlandırılan yabancı bir maddeye ihtiyacı vardır. Buluttan kar olarak başlayan yağış, yere doğru düşerken karşılaştığı hava tabakalarının sıcaklığına göre şekil değiştirebilir. Kar bazen eriyip yağmura dönüşerek yere ulaşır. Bazen de havada sıcak bir tabakada eriyen kar, yağmur şeklinde yere düşerken yakın bir tabakada çok soğuk hava ile tekrar aşırı derecede soğuyabilir. İşte, bu aşırı derecede soğumuş olan yağış ancak ağaç ve benzeri bir başka yüzeyle temas edince buza dönüşebilir.”

Yörede kışın bütün şiddetiyle geldiği şu günlerde her yan karla kaplı ve kırçallar artık yok. Prof. Dr. Oğuz Erol’un 2-3 cm kalınlığında oluşan kırçallara “sert kırç” dendiğini belirtmesi bizce ilginç görünüyor. Yaklaşık 10 cm uzunluğa erişebilen dev kırçalların yaşandığı bu ender iklim olayını gözlemenin sıra dışı ve özel bir olay olduğunu düşünüyoruz. Çünkü bu boyutta dev kırçalları, büyük olasılıkla birçok araştırmacı bile doğada henüz gözlememiştir.